

מהדרין ומהדרין מן המהדרין

תוכן

סוגיית הגמרא

א. שיטת התוספות

ב. שיטת הרא"ה ורבנו יהונתן כפי שהביאם ופירשם בספר חידושי הר"ן

ג. שיטת הרמב"ם

ד. ביאור מחלוקת הרמ"א והרמב"ם

ה. נפק"מ שונות

ו. גדר ההידור לשיטת הרמב"ם

ז. האם יש להדליק על קטנים?

ח. האם יש להדליק על אשתו?

ט. מחלוקת האמוראים בדעת ב"ש וב"ה

י. על טיב ההיכר שיש לדעת התוס' ב'מהדרין מן המהדרין'

יא. הערות בדברי הפרי חדש

יב. הערות בדברי ה'דרכי משה'

סוגיית הגמרא

בסוגיית שבת דף כא: למדנו:

"ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבדא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורדין. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקודש ואין מורדין".

א. שיטת התוספות

התוספות בד"ה: "המהדרין מן המהדרין" כתבו וז"ל:

"נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר, שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים. אבל אם עושה נר לכל אחד אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית".

ומדברי התוספות משמע לכאורה בפשטות שסוברים שצריך שיהא היכר למניין הימים כשעושה כמהדרין מן המהדרין, ומשום כך הוכיחו שעל כרחין המהדרין מן המהדרין אנר איש וביתו קאי. ובפשטות משום כך סוברים שיש יותר הידור בדרך המהדרין מן המהדרין שיש בה ביטוי למנין

הימים, שמראה בכך את מנין ימי הנס, מאשר דרך המהדרין, שאינה אלא בריבוי נרות כנגד מנין בני הבית.

אכן דברי תוספות צריכים לכאורה עיון, שכן לכאורה לא ברור מה הועילו בפירושם שהרי אף עתה אין היכר אם מספר הנרות שהדליק הם כנגד מספר הימים או כנגד מספר בני הבית, והיינו שאין היכר אם עושה כמהדרין או עושה כמהדרין מן המהדרין. ואפשר שסוברים שליודעים את מספר הימים יש היכר, שרואים שמדליק כמספר הימים, מה שאין כן אם מספר הנרות מורכב ממספר הימים וממנין בני ביתו, שבזה לא ידעו אף אלו היודעים את מספר הימים, אם כנגד הימים הדליק או כנגד בני הבית, וראיתי שכך תירץ קושי זה בבית הלוי על התורה בדבריו לסוגית חנוכה דף כג.

ב. שיטות הרא"ה ורבנו יהונתן כפי שהביאם ופירשם בספר חידושי הר"ן

ובספר חידושי הר"ן כתב בשם הרא"ה שפירש אף הוא את דין המהדרין מן המהדרין כמו שפירשו התוספות, והקשה למה אם כן חשוב מהדרין מן המהדרין שהרי אדרבא יותר הידור יש כשיש נר לכל אחד ואחד. ותירץ:

"יש לי לומר דברוב הבתים אנשים בה מעט ויותר הידור כשהוא מדליק שמונה ביום הראשון, דאפשר שאין בבית אלא שני בני אדם".

ואכן דבריו טעונים בירור, שהרי לכאורה כל זה אינו אלא כשמנין בני הבית קטן ממספר הימים, ואולם כשמנינם רב ממספר הימים נמצא שגם לכל אחד הידור גדול יותר. ובפשטות יש לפרש כוונתו, שמשום שלרוב מועטים הם בני הבית, ראוי היה לתקן כך שכן לרוב יהא בכך הידור גדול יותר, ונמצא שבכך יהא זה הידור מן ההידור.

לאחר שדן בקושי שבשיטת הרא"ה הוסיף בספר חידושי הר"ן שם וכתב:

"וראיתי לרבנו יהונתן ז"ל שנשמר מן הקושיא וכתב נר לכל אחד ואחד מבני ביתו וכן כל ימי החנוכה סגי בנר אחד, והמהדרין מן המהדרין יוסיף בכל לילה ולילה ויכפול וישלש עד שיעשה בסוף שמונה לכל אחד ואחד מבני ביתו עכ"ל, אלא שלא נהגו כן".

והיינו שלדעתו מטעם הקושי במה יש הידור גדול יותר כשמדליק כנגד מנין הימים מההדלקה כנגד בני ביתו, חלק רבנו יהונתן על פירוש התוספות והרא"ה, ופירש שמהדרין מן המהדרין כולל אף את המהדרין. (ועיין גם בחידושי הריטב"א לשבת מה שכתב משם יש שפירשו).

מן הדברים שהובאו בספר חידושי הר"ן משמע בפשטות שאף למהדרין מן המהדרין אין לדעתו צורך להיכר למנין הימים ומשום כך הוקשה לו במה עדיפה היא דרך המהדרין מן המהדרין לשיטת הרא"ה, ולא תירץ כמו שפירשו התוספות שההידור היתר הוא בהיכר למנין הימים. ומטעם זה לא הוקשה לו על שיטת רבנו יהונתן אשר לפירושו אין היכר למנין הימים כמו שהקשו התוספות.

אכן לכאורה יש לעיין על פי דרך זו מהו ההכרח של הרא"ה לפרש כמו שפירש, שהרי לשיטה זו אין לכאורה כל קושי אם נפרש שמהדרין מן המהדרין היינו תוספת הידור על גבי המהדרין, ובעיקר שקשה על שיטתו מה שהקשה בחידושי הר"ן. ואפשר שכך היה משמע לו בפשטות במשמעות דין

מהדרין מן המהדרין, שהוא הידור גדול יותר ולא הידור על גבי ההידור. שכן בגמרא הלשון היא: "והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך". והיינו שנזכרת בהגדרת הדין רק הדלקת הנרות שכנגד מנין הימים ותו לא.

ג. שיטת הרמב"ם

ואף הרמב"ם בהלכות תנוכה פ"ד הלכות א-ב כתב:

"כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות".

ובפשטות כמו שפירש רבנו יהונתן, והיינו שאף לדעתו אין צורך להיכר למנין הימים לדרך המהדרין מן המהדרין.

אלא שהרמב"ם הוסיף עוד בהלכה ג' שם:

"מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד".

והיינו בפשטות כשיטת התוספות ודעימיה. ובפשטות חלוק הוא הרמב"ם על שיטת התוספות. גם המאירי כתב כדברי התוספות וטעמם, והוסיף שהרמב"ם חולק על שיטתו, וכך נקט הבית יוסף שנחלקו הרמב"ם והתוספות בהלכה זו.

ד. ביאור מחלוקת הרמ"א והרמב"ם

ונחלקו הפוסקים במחלוקתם זו של הראשונים. הטור בסימן תרעא ה"ב פסק בפשטות כשיטה זו שכתבו התוספות, וכתב: "וכמה נרות הוא מדליק, בליל ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבאחרונה יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא יעשו יותר", וכן פסק בשו"ע שם. ואולם הרמ"א שם נחלק עליו וסובר להלכה שהמהדרין מן המהדרין הידור נוסף הוא על גבי המהדרין וזו לשונו: "וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק וכן המנהג פשוט. ויזהרו ליתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין". והיינו שלדעתו שוב אין גם קושי בפירושה זה של ההלכה, שהרי כשיניח כל אחד נרותיו במקום מיוחד יש היכר למנין הימים.

אכן מדברי הרמ"א מוכח שאף שהוא סובר כדעת הרמב"ם שמהדרין מן המהדרין כולל הוא אף את המהדרין, נחלק עליו בדין המהדרין. שכן לדעת הרמב"ם אחד הוא המדליק נרות כמניין בני הבית ואילו לדעת הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק. ובפשטות נראה שנחלקו בהבנת טיב ההידור

שבדרגת המהדרין. לדעת הרמב"ם ריבוי הנרות כמניין אנשי הבית הוא ההידור ולכן אחד הוא המדליק את כל הנרות במקום אחד שהרי רק בכך יש ביטוי לריבוי הנרות וכל נר שמוסיף מוסיף הידור על מה שכבר הדליק. ואולם הרמ"א סובר שההידור הוא בכך שאין כל אחד מבני הבית יוצא בהדלקת זולתו אלא הוא עצמו מדליק.

ואפשר שהרמ"א פירש כן ולא כדעת הרמב"ם, משום שסבר שאף שיש הידור בריבוי נרות, אין סברה להרבות כמניין בני הבית דווקא. ועוד אפשר שהוכיח כן על פי דרכו גם מלשון הגמרא, שהרי בהגדרת דין המהדרין נאמר: "ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך", והיינו שנזכרת כאן רק ההדלקה שכנגד מספר הימים ולא זו שכנגד מנין בני הבית, ויש בכך קושי על שיטת הרמב"ם בהגדרת דין המהדרין מן המהדרין, שהרי לדעתו אחד הוא המדליק נרות כמניין מכפלת מספר הימים במספר בני הבית. ואולם לדעת הרמ"א הסובר אף הוא כרמב"ם בכך שמהדרין מן המהדרין היינו הידור שעל גבי המהדרין, אפשר להלום את לשון הגמרא, שכן יש לפרש שרצונה לומר שכל אחד מבני הבית מדליק, לדעת בית שמאי בראשון שמונה ומכאן ואילך פוחת והולך, ולדעת בית הלל בראשון אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך.¹

ה. נפק"מ שונות

בתרומות-הדשן סימן קא (הו"ד בט"ז ראש סימן תרעז) הביא דעות שני גדולים שנחלקו בדינו של אכסנאי שהוא נשוי, אם רשאי להדליק ולברך אף שכבר הדליקו עליו בביתו או לאו. הסובר שרשאי להחמיר על עצמו ולהדליק סובר שיש ללמוד כן מדין המהדרין.

ובפשטות אפשר שאף הם בכך נחלקו, אם הידורם של המהדרין הוא בכך שאינם יוצאים בהדלקת זולתם מבני הבית, או שריבוי הנרות כמניין בני הבית הוא ההידור. שאם כדרך הראשונה יש אכן ראייה מדין המהדרין לדין אכסנאי שהדליקו עליו בביתו שיכול להדליק ולברך. ואולם אם כדרך השנייה שוב אין כל מקור לדין אכסנאי ולכן אינו רשאי. אלא שאין בזה הכרח, שכן אפשר ששניהם סוברים שההידור הוא בכך שאינם יוצאים בהדלקת זולתם, ואולם נחלקו אם בעל ואשתו די להם בנר אחד מטעם שאשתו כגופו, כדעתו של האליה-רבה (שהו"ד לקמן), או לאו, שהרי בהדלקתו של אכסנאי נשוי שאשתו מדלקת בביתו עוסקת תשובת תרומת-הדשן. אכן אפשר שאף שאלה זו אם איש ואשתו די להם בנר אחד, אף היא תלויה בשאלה אם ריבוי הנרות הוא ההידור או בכך שאין האחד יוצא בהדלקת זולתו, וכמו שנדון להלן.

בשו"ת רע"א מה"ת סימן יג דן במי ששכח לברך לפני שהחל להדליק נרות חנוכה, אם יוכל עדיין לברך קודם שגמר להדליק את כולם, והיינו אם יוכל לברך על ההידור למרות שאת המצווה היסודית כבר קיים. וכתב שאין להוכיח מדין המהדרין שכל אחד מבני הבית מדליק ומברך לעצמו, משום

¹ ועיין בחדושי הגר"י מבריסק על הרמב"ם שם, בדרך שפירש הוא את מחלוקתם של הרמב"ם והרמ"א.

שבוה כל אחד מהם מתכוון שלא לצאת בהדלקת האחר ולכך פשוט שיוכל לברך. והיינו שמפרש בפשטות כנ"ל בדעת הרמ"א שההידור הוא בכך שאין האחד יוצא בהדלקת זולתו אלא מקיים בעצמו. ואצ"ל שלדעת הרמב"ם אין כל ראייה לנידון של רע"א שהרי לדעתו רק אחד הוא המדליק. מלשון התוספות שכתבו: "אבל אם עושה נר לכל אחד ואחד וכו'", משמע בפשטות שפירשו אף הם כרמב"ם דין המהדרין, שאחד הוא המדליק כמניין בני הבית, ולכן מחוויר למה לדעתם אין היכר למספר הימים, שהרי לשיטה זו לא שייכת עצתו של הרמ"א שידליק כל אחד במקום מיוחד, אלא אדרבא צריך שידליק כל הנרות במקום אחד וכנ"ל, ולכן לשיטתם מוכח שעל כרחין מהדרין מן המהדרין אנר איש וביתו קאי.

ו. גדר ההידור לשיטת הרמב"ם

בדעת הרמב"ם יש לכאורה לעיין מהו הטעם להרבות נרות כמניין בני הבית דווקא. שהרי בשלמא לשיטת הרמ"א שההידור הוא במה שאין האחד יוצא בהדלקת האחר, ברור למה נר לכל אחד ואחד. ואולם לדעת הרמב"ם שהידורם של המהדרין הוא בריבוי נרות, לא ברור למה להרבות כמניין בני הבית. ועוד יש לעיין לדעתו למה המהדרין מן המהדרין, שלשיטתו היינו הידור על גבי המהדרין, פירושו מנין נרות כסך מכפלת מנין הימים במניין בני הבית, ולא מנין נרות כסך סכום מנין הימים ומנין בני הבית. דהיינו שבים השני למשל, למה לדעת הרמב"ם בדוגמא שנקט, ידליק עשרים נרות, ולא די בשנים עשר נרות, דהיינו סכום מנין מספר הימים ומנין בני הבית.

ובפשטות נראה שמדויק לשון הרמב"ם יש תשובה לכך שכתב בגדר המהדרין: "נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים", שבפשטות משמע שהדלקה זו שמדליק האחד ומרבה נרות כמנין בני הבית, היא משום שמדליק נר לכל אחד מבני הבית. ובפשטות דייק כן מלשון הגמרא: "והמהדרין נר לכל אחד ואחד", שעל פי דרכו היינו שאחד הוא המדליק נר לכל אחד ואחד. על פי זה יש גם טעם לומר שהמהדרין מן המהדרין היינו שמדליק כמנין הימים לכל אחד ואחד מבני הבית, וכמו שכתב בגדר המהדרין מן המהדרין: "והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד". וכך מדויק בלשון התוספות שכתבו: "אבל אם עושה נר לכל אחד ואחד וכו', ובלשון שכתב בספר חידושי הר"ן משם רבי יהונתן: "והמהדרין מן המהדרין, יוסיף בכל לילה ולילה ויכפול וישלש, עד שיעשה בסוף שמונה לכל אחד ואחד מבני ביתו", כלשון הרמב"ם, והיינו כסך מכפלת מנין הימים במנין בני הבית.

ז. האם יש להדליק על קטנים?

לדעת הרמ"א נראה בפשטות, שלמהדרין, רק בני החיובא חייבים, שהרי ההידור לדעתו הוא בכך שאינו יוצא ידי חובתו בהדלקת האחר אלא מקיים חיובו בעצמו, ולכן לדעתו, למהדרין, יהא מנין הנרות שבבית כמנין בני החיובא שבבית. ואולם לדעת הרמב"ם שאחד הוא המדליק ומרבה נרות

"כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים", יש לעיין אם דוקא בני חיובא בכלל זה של מנין בני הבית, או שכל בני הבית בכלל לענין זה.

המאירי בסוגיא כתב:

"מצות חנוכה נר איש וביתו, כלומר שידליק נר אחד בכל לילה ולילה בלא תוספת. והמהדרין במצוה, נר לכל אחד ואחד לפי מנין בני ביתו הגדולים ובלא תוספת. והמהדרים יותר, יום ראשון מדליק אחת בין לא' בין למאה, מכאן ואילך מוסיף והולך שמעלין בקדש ולא מורידין".

והיינו שפירש אף הוא כדברי התוספות שהמהדרין מן המהדרין אנר איש וביתו קאי, ובסוף דבריו הראה גם את ראייתם לכך: "שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם ולא ירגישו בתוספת" ע"ש. וכמו כן מפורש כתב אף הוא, שלמהדרין אחד הוא המדליק כמנין בני הבית, ואולם פירש דהיינו דוקא כמנין בני הבית הגדולים.

כדבריו, ואף ביתר פירוט, כתב גם הריא"ז, שהובאו דבריו בשלטי הגיבורים, וזו לשונו:

"מצות נר חנוכה איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים, אבל על הקטנים שאינם מחויבים, נראה בעיני שאינו מדליק כמבואר בקונטרס הראיות".

ובפשטות יש לפרש שסוברים המאירי והריא"ז שמי שאינם בני חיובא אינם חשופים שידליקו עבורם. ואפשר שיש לפרש שיטתם בדרך אחרת, שאפשר שסוברים שלמהדרין כל אחד מבני הבית חייב להשתתף ולהוסיף בריבוי הנרות, אלא שאחד הוא המדליק לכולם במקום אחד, שהרי כאמור בלא זה אין נר אחד מוסיף הידור על האחר כאשר הדלקות אחרות ושונות הן, ולכן אף לדעתם לא מדליק אלא כנגד מנין ברי החיובא שבבית. מעתה אפשר שכדעתם זו סוברים גם הרמב"ם והסוברים כמותו.

ת. האם יש להדליק על אשתו?

לדעת הרמ"א מחוור מה שכתב האליה-רבה שהובאו דבריו בברכי יוסף סימן תרעא, שאיש ואשתו די להם בנר אחד אף למהדרין משום שאשתו כגופו, שהרי לדעתו הידור של המהדרין הוא בכך שכל אחד מקיים את חיובו בעצמו ואינו יוצא בהדלקת האחר, ואם כן יש לומר שמכיון שאשתו כגופו, חיובם אחד הוא ולכן הדלקתו כהדלקתה אף למהדרין.

ואולם בדברי הרמב"ם והריא"ז מפורש משמע שסוברים שלמהדרין מדליק נר מיוחד גם לאשתו, שהרי כתבו שמדליק לכל אחד מבני הבית אחד אנשים ואחד נשים, וכבר הראה כן בברכי יוסף סימן תרע"א בפשט דברי הרמב"ם והריא"ז. ובפשטות אפשר שיש לפרש טעמם לכך שהולכים בכך לשיטתם. שהרי כאמור בפשטות סוברים הם שריבוי הנרות כמנין בני הבית הוא ההידור, ולכן יש לפרש דעתם שסוברים שאף שלגבי עניינים שונים אשתו חשובה כגופו, לא מסתבר שייחשבו הוא ואשתו כבן בית אחד לענין זה של ריבוי נרות כמנין בני הבית, ואף שיש סברא לומר שאשתו כגופו לענין חיוביהם. אלא שזאת יש לומר רק כדרך הראשונה שכתבנו לפרש שרק בני חיובא חשופים במנין בני הבית, ואולם אם נאמר שהטעם לכך הוא משום שכל אחד מבני הבית חייב להיות שותף בריבוי הנרות שבבית, יש לומר אף בזה שאשתו כגופו לגבי חיוביהם.

ועוד יש להטעים שאין תליה זו של דעת האליה-רבה במחלוקת הרמב"ם והרמ"א מוכרחת, שכן אפשר שאף לדעת הרמ"א עדיין יש להסתפק אם הלכה זו שאשתו כגופו קובעת גם לענין הנדון דיין וצ"ע.

ט. מחלוקת האמוראים בדעת ב"ש וב"ה

יש לעיין גם במחלוקת האמוראים בפירוש טעמיהם של בית שמאי ובית הלל. בפשטות נראה שלא נחלקו בהבנת הדין אליבא דבית הלל ובית שמאי, ונחלקו רק בטעמיהם. ואכן לכאורה מאי נפק"מ יש בין שני הטעמים, ובפשטות יש לומר כמו שכתב בבית הלוי על התורה, כגון ביום השלישי ויש לו רק שני נרות. שאם הטעם הוא שידליק כנגד הימים, מכיון שאם ידליק שנים שוב לא יהא בכך ביטוי למספר הימים, אין כל טעם שידליק שנים ודי באחד. ואולם אם מטעם שמעלין בקודש ואין מורידין, ידליק שנים כדי שעל כל פנים לא יפחת ממה שכבר הדליק.

ואמנם יש לעיין לכאורה לדעת הסובר שנחלקו אם עושין כנגד פרי החג או מטעם מעלין בקודש ואין מורידין, מה טעם צריכים היכר למנין הימים, ואם כן לדעה זו לכאורה לא מוכח שיש לפרש כמו שפירשו התוספות. אלא שלכאורה יש לומר שמדברי הדעה השניה הוכיחו מהו הדין שבו נחלקו בית הלל ובית שמאי, שהרי לדעה זו צריכים היכר למנין הימים, ומוכח שכך יש לפרש את דינם ומחלוקתם, שהרי כאמור בפשטות בטעמיהם נחלקו האמוראים ולא במהות דינם.

אלא שמעתה על פי זה יקשו דברי התוספות. שהרי בשלמא לדעת האמוראים שפירשו שנחלקו אם כנגד ימים הנכנסים או כנגד היוצאים, ניתן להבין שכשעושה כמנין הימים מהדר יותר מאשר כשעושה כנגד מנין בני הבית. שכן כאמור יש לומר שהידור גדול יותר הוא בכך שמציין את מנין ימי הנס. ואולם לדעה השניה שנחלקו אם כנגד פרי החג או מטעם שמעלין בקודש ואין מורידים, אין ענין בפשטות בביטוי למנין הימים, ואם כן לדעה זו אליבא דשיטת התוספות במה גדול יותר הוא ההידור של המהדרין מן המהדרין מזה של המהדרין.²

ואפשר שקושי זה הוא מקורו של הגר"א שמוכח בפשטות שפירש באופן אחר את דברי התוספות והרמב"ם. שבבאורו לשו"ע כתב על דברי הרמ"א, שהביא דעת הסוברים שהמהדרין מן המהדרין הוא הידור על גבי המהדרין, וזו לשונו:

"כ"כ הרמב"ם להלכה, נראה שכן הוא דעת הרי"ף מדהביא מימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' כנגד פרי החג כו' דמעלין בקודש ואין כו'. דלהאי טעמא לא חיישנן להיכרא דימים הנכנסין או היוצאים שכתב התוספות שם. וכ"מ בגמרא שם חד אמר כו' וחד אמר טעמא כו' דנ"מ בכה"ג כנ"ל, ומסקנא דב' זקנים כמ"ד דמעלין בקודש כו'."

² ולכאורה יש בכך ראייה לשיטה שהבאנו לעיל בספר חידושי הר"ן, הסוברת שאין צורך להיכר למנין הימים, שכן בכך יהלום פירוש מחלוקתם של בית הלל ובית שמאי אף את דעת האמורא השני שהובאה בגמרא שפירשה שנחלקו אם כנגד פרי החג או מטעם מעלין בקודש ואין מורידין. אכן כל זה אם נאמר שצריך שיהא ההיכר ליום שבו מדליקים, ואולם אם נאמר שההיכר הוא לתמורה שיש במנין הנרות מיום ליום, וכמו שכתוב לקמן, שוב אין מקור לכך.

והיינו שמתרץ שיטת הרמב"ם שסובר להלכה שטעמיהם של בית הלל הוא משום שמעלין בקודש ואין מורידים וטעמם של בית שמאי שעושים כנגד פרי החג, ולכן אין לנו לחוש שאין היכר למנין הימים, שכן לטעם זה אין אנו צריכים להיכר זה. ועוד למדנו בפשטות משיטת הגר"א שסובר שאף התוספות לא כתבו דבריהם אלא אליבא דאותו אמורא הסובר שנחלקו בית הלל ובית שמאי אם כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, שלדעה זו צריך שיהא היכר למנין הימים, ואולם לדעה השניה מודים אף התוספות שהמהדרין מן המהדרין היינו תוספת הידור על גבי המהדרין וכדעת הרמב"ם. שהרי הוכיח ממה שהביא הרי"ף דברי רבב"ח ונקט להלכה כשני זקנים שהיו בצידין שאף הוא סובר כרמב"ם. ואם לדעתו סוברים התוספות שאף לדעת אמוראים זו אמרו את דבריהם, מנין שסובר הרי"ף אף הוא כדעת הרמב"ם, שמא סובר כתוספות ואף שנקט כשני זקנים שהיו בצידין. אלא על כרחין בפשטות מוכח שסובר שגם לדעת התוספות, לשיטת אמוראים זו, המהדרין מן המהדרין הינה תוספת על גבי המהדרין והיינו כדעת הרמב"ם. והיינו שלדעתו בפשטות לא רק בטעמיהם של בית הלל ובית שמאי נחלקו האמוראים, אלא גם במהותו ותוכנו של דינם.

ועל פי דברינו יש להטעים שלדעת האמוראים הסוברת שנחלקו אם מדליקים כנגד הימים הנכנסים או היוצאים, צריכים להיכר של מנין הימים, ולכן יש גם עדיפות לביטוי של מנין הימים במניין הנרות על פני ההדלקה כנגד מנין בני הבית. ומאידך לדעת האמוראים האחרת אין צורך בהיכר למנין הימים ולכן אין כל עדיפות להדליק כנגד מנין הימים, וכל העדיפות של המהדרין מן המהדרין היא בריבוי הנרות, ולכן על כרחין ההידור היתר של המהדרין מן המהדרין הינו בתוספת הידור על גבי המהדרין. שהרי אם אנר איש וביתו קאי אם כן למה עדיפה ההדלקה כמנין הימים על פני זו שכנגד בני הבית, שהרי אפשר שבהדלקה כנגד מנין בני הבית יהיה רבוי נרות גדול יותר. לאור זאת שוב לא קשים דברי התוספות.

אכן לדעתו זו של הגר"א, הסובר שלא נחלקו הרמב"ם והתוספות בפירוש הסוגיא, לכאורה לא ברור מהי דעתם של התוספות להלכה. וזאת בניגוד להבנתם של המאירי והבית יוסף הסוברים שנחלקו התוספות והרמב"ם אם להלכה מהדרין מן מהדרין אנר איש וביתו קאי או אמהדרין. ועוד שעל פי זה אין לכאורה מקור בדברי התוספות למה שפסק הטור.

ואולם בספר בית הלוי על התורה, בדבריו על עניני חנוכה, כתב:

"והנה ראיתי בבאורי הגר"א שכתב בדעת הרמב"ם דס"ל דמהדרין מן המהדרין קאי על מהדרין וכל אחד מוסיף והולך. והתו' הקשו על זה דא"כ הא ליכא היכרא דימים הנכנסין ויוצאין דיסברו שכך בני אדם בביתו, מש"ה כתב דמהדרין מן המהדרין קאי אנר איש וביתו. וכתב הגר"א לתרץ דעת הרמב"ם דס"ל דלהך מ"ד דמפרש טעם דב"ש כנגד פרי החג ודב"ה משום מעלין בקודש, לא איכפת ליה כלל שיהיו הנרות כמספר הימים, והרי קיי"ל כהך מ"ד כדמסיק בגמרא מהני שני זקנים שבצידון, ומש"ה פסק הרמב"ם כן. ועכ"פ לדבריו נתבאר דנ"מ טובא בהך פלוגתא. ולהתוס' ההכרח לומר דס"ל דבזה כ"ע מודים דעיקר ההידור הוא שיהיו הנרות לפי מספר הימים שנעשה בהם הנס, דאל"כ למה לו להוסיף או לפחות. רק דבהא פליגא דלטעם הראשון ס"ל לב"ש דכן היה התקנה של ההידור שיהיה דוקא כנגד ימים הנכנסין וב"ה ס"ל שההידור הוא דוקא כנגד היוצאים. ואידך מ"ד ס"ל דלא פליגי

בהא וכ"ע מודים דהיו יכולים לעשות ההידור או כנגד הנכנסין או כנגד יוצאין, רק ב"ש ס"ל דתיקנו זה ההידור של כנגד הנכנסין וכמו שהיה בפרי החג וב"ה ס"ל דעשו ההידור כנגד היוצאין משום דמעלין בקודש. אבל מ"מ עיקר ההידור הוא לכ"ע מה דהנרות הם כמו מספר הימים, ומש"ה הקשו התוס' שפיר והוכיחו דמהדרין מן המהדרין קאי אנר איש וביתו. וגם להתוס' נ"מ לדינא בהך פלוגתא באין לו כל הצורך מיום החמישי ולמעלה ואין לו רק ד' נרות, דלטעם הראשון לא ידליק לב"ה רק נר אחד דבארבע ליכא הידור כלל, אבל לטעם השני דגם ב"ה מודים דהיו יכולים לעשות הידור של הנכנסין ורק משום מעלין בקודש, א"כ כשאין לו רק ארבע ידליק ד' ויהיה ההידור כנגד ימים הנכנסין".

והיינו בפשטות שהבין בדעת הגר"א שנחלקו התוספות על הרמב"ם ולדעתם לכל הדעות צריך שיהא היכר למנין הימים. אכן כאמור לכאורה אי אפשר לומר כן בדעת הגר"א, שכן אם היה סובר כן כיצד הוכיח מדברי הרי"ף שסובר כדעת הרמב"ם, וכנ"ל, ועוד שמפשטות דברי הגר"א נראה כן שכתב שלדעת האמוראים השניה לא צריכים להיכר זה שבדבריהם של התוספות, ובפשטות אף לדעת התוספות אמר כן.

אכן דרך זו שהעלה בבית-הלוי לפרש דעת התוספות, יש בה ישוב למה שהוקשה בדברי התוספות כנ"ל מהו ההידור היתר שיש בהדלקה כמנין הימים יותר מההדלקה כנגד מספר בני הבית לדעת הסוברים שנחלקו ב"ש וב"ה אם מטעם מעלין בקודש ואין מורידין או כנגד פרי החג. שהרי לדעתו גם לדעה זו צריך שיבטאו נרות חנוכה את מספר הימים.

ועל פי דרכו נמצא שנחלקו גם להלכה הרמב"ם והתוספות בגדר דין המהדרין מן המהדרין, שהרי לדעתו רק בטעם הדין נחלקו האמוראים ולא בדין עצמו. ולאור דבריו אין לכאורה ראייה לדעתו של הרי"ף להלכה.

ג. על טיב ההיכר שיש לדעת התוס' ב'מהדרין מן המהדרין'

אלא שיש לעיין בדברי התוספות עוד במה שכתבו אליבא דשיטתם שההידור היתר של המהדרין מן המהדרין הוא בהיכר שמוסיף והולך, שאפשר שאין כוונתם להיכר למנין הימים המתבטא במנין הנרות שבכל יום ויום, אלא לתמורה שיש במנין הנרות מיום ליום. שאם נפרש כן, נכונים הם דברי התוספות אף לדעת האמורא השני המפרש מחלוקת בית הלל ובית שמאי אם משום מעלין בקודש או כנגד פרי החג. שהרי גם לדעה זו יש תמורה במנין הנרות מיום ליום, ויש לפרש לפי זה שסוברים התוספות שצריך שיהא היכר לתמורה זו, ואם מהדרין מן המהדרין הוא הידור על גבי המהדרין, לא ידעו שהשינוי במנין הנרות שמיים ליום הוא שינוי שמיים ליום, אלא יחשבו שהוא מחמת שינוי במנין בני הבית.

ואכן הריטב"א בחדושיו כתב כן במפורש וזו לשונו:

"וריא"ל פי' כי מנהגנו הוא חשוב מהדרין מן המהדרין דאיכא פרסומא ניסא טפי, כי אם הו' כל אחד מוסיף נרו לב"ש (ונראה דצ"ל לב"ה), לא יכירו העולם דמשום פרי החג או משום מעלים בקודש הוא, אלא שיאמרו בני הבית נתרבו או נתמעטו".

והיינו שפירש בדעת הר"י שהוכיח פירושו במחלוקת בית הלל ובית שמאי אף לדעת האמורא השני ומטעם שצריך שיהא היכר שמעלין בקודש לבית הלל או שפוחת כנגד פרי החג לבית שמאי ואם יהא המהדרין מן המהדרין הידור על גבי המהדרין שוב לא יהא היכר לכך שיאמרו שבני הבית נתרבו או נתמעטו ומדליק כנגדן.

ואף הרא"ש בתוספותיו בפשטות כתב כן, שאף הוא בהוכחת שיטה זו של התוספות כתב: "משום דליכא היכרא שמא עושה כנגד ימים הנכנסין שהיו סבורים שנתוספו בני הבית". והיינו שאף לדעתו צריך שיהא היכר לתוספת לבית הלל או להפחתה לדעת בית שמאי שיש בכל אחד מימי החג, וזה בפשטות נכון אף לדעת האמורא השני, וכמו שכתב הריטב"א.

וגם בדברי המאירי מפורש כן, שכתב בדחותו את דעת הרמב"ם: "שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית, אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם ולא ירגישו בתוספת". והיינו שאף לדעתו הטעם הוא שלתוספת לא יהא היכר.

ואם אכן אף התוספות לכך התכוונו, אין לכאורה יסוד לדרכו של הגר"א בפירוש הסוגיה, ולמה שהוכיח בדעת הר"י. ולפי זה מוכח שהתוספות נוקטים להלכה שמהדרין מן המהדרין אנר איש וביתו קאי. ועל פי זה מוכח שנחלקו התוספות והרמב"ם להלכה, וכהבנת הבית יוסף, ומדברי התוספות יש מקור למה שפסקו הטור והשו"ע.

יא. הערות בדברי הפרי חדש

לאור כל זה יש לעיין גם בדברי הפרי חדש (סימן תרע"א) שכתב:

"שם ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, ומהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום א' מדליק ח' ומכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום א' מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. ומפשטא ברייתא משמע דמהדרין מן המהדרין קאי למאי דמסיק מיניה, דהיינו שעושיין נר לכל א' ואחד ועוד מוסיפין או פוחתין למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, וזו היא שיטת הרמב"ם ז"ל. אבל התוס' כתבו דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, משום דאיכא היכרא שרואין בלילה הא' ובכל לילה הולכין ומוסיפין, דליכא למימר שכ"כ בני אדם שיש בבית הדליקו, דלא מיתרמי מילתא דבלילה ראשונה לא נמצא אלא איש א' בבית ובכל לילה ניתוסף איש א'. משא"כ כשבלילה הראשונה עושיין נר לכל אחד וא', שאז כשרואין בלילה השניה רבוי נרות אומרים לפי שיש כך בני אדם בבית הדליקו כל כך, דהשתא כיון דנפישו לא מיכווני לראות אם הוכפלו הנרות בכל לילה כנגד הנרות שהדליקו בלילה ראשונה. ואין זה מוכרח וגם ה"ה כתב שפי' הרמב"ם הוא נכון. ואפשר דבהני תרי פירושי פליגי הנהו תרי אמוראי. דחד אמר דטעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וזהו כשיטת הר"י ז"ל ולהכי בעינן היכר לידע ולהודיע כמה נכנסו וכמה יצאו. ואידך אמוראי ס"ל כדעת הרמב"ם ולהכי איצטריך לטעמא אחרני, דטעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ולא מורידין. ול"נ עיקר דמהדרין מן המהדרין קאי אפ' לרישא דברייתא לנר איש וביתו, ומיהו אי עביד כדעת הרמב"ם כל שכן דאיכא הידור טפי ודוק".

ובפשטות מה שפירש בתחילה בדעת הר"י שבתוספות הוא אם נפרש שלדעתו צריך שיהא היכר לתמורה שיש במספר הנרות שמיים ליום. ובזה תירץ הוא את הקושי דלעיל, מה הועילו התוספות בפירושם, שכתב שאם אגור איש וביתו קאי, לא מסתבר שהתמורה שבמנין הנרות היא כנגד התמורה במנין בני הבית, ועל כן יש היכר לתמורה שמיים ליום, מה שאין כן אם נאמר שהמהדרין מן המהדרין הינה תוספת הידור על גבי המהדרין. ואולם מאידך מה שכתב שפירושיהם של הר"י והרמב"ם נחלקו במחלוקת שני האמוראים, וכעין שכתב הגר"א, זה לכאורה דוקא אם נאמר שההיכר שצריך שיהא לדעת התוספות הוא למנין הימים וכן"ל וצ"ע.

ועוד יש להעיר שלכאורה לדרך זו בפירושו לדברי הרמב"ם והר"י, עדיין לא ברור מה נוקט הר"י להלכה, שהרי בפשטות אף לדעתו לדעת האמורא הסובר שנחלקו ב"ש וב"ה אם משום מעלין בקודש או כנגד פרי החג אין צריכים להיכר ואפשר לפרש כמו שפירש הרמב"ם. ושמה סובר אף הוא שעיקר ההיכר שצריך שיהא הוא במנין הימים, אלא שמפרש בדעת התוספות שיש היכר למנין הימים על פי התמורה שיש במנין הנרות מיום ליום וצ"ע.

יב. הערות בדברי ה'דרכי משה'

בדרכי משה כתב וזו לשונו:

"כתב מהר"א מפראג דלדין שמדליקין בפנים ויודעין בבית כמה בני אדם בבית וליכא למיחש שמא יאמרו כך בני אדם הם בבית, אף לדעת התוספות מנהגנו נכון. ועוד דמאחר שמדליקין בפנים כל אחד יכול להדליק במקום מיוחד ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח, וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד ואיכא היכרא כשמוסיף והולך בשאר הלילות ולכן מנהגנו אתי שפיר לכו"ע".

מדבריו נראה לכאורה שסובר כמו שכתב בבית יוסף, שלהלכה חלוקים התוספות על דעת הרמב"ם, ולכאורה לדעת הגר"א כאמור אין ראיה לכך וכן"ל, ואפשר שמפרש בדעת התוספות כמו שכתבו הריטב"א ותוספות הרא"ש, ועל פי זה על כרחין בפשטות נחלקו התוספות והרמב"ם. אלא שהגר"א שם הביא אף הוא את דברי הדרכי משה, ואף שעל פי דרכו לכאורה אין מקור לכך שנחלקו התוספות והרמב"ם להלכה וצ"ע.

ומה שכתב עוד שכל אחד יכול להדליק במקום מיוחד, זה לכאורה שלא כדעת הרמב"ם והתוספות, על פי מה שהראינו לעיל, שמשמע מדבריהם שסוברים שאחד הוא המדליק כנגד בני הבית, ומדליק את כל הנרות במקום אחד, שכן לדעתם ריבוי הנרות הוא ההידור ובכך הדלקתם במקום אחד דוקא מבטאת הידור זה, ולכן לכאורה שיטה זו אינה כדעת התוספות ומנהג זה שכתב אינו כדעתם, ושלא כמו שכתב. ובפשטות מוכח שסובר הוא שאף לדעת תוספות דין המהדרין אינו הדלקת האחד כמספר בני הבית, אלא שכל אחד מבני הבית ידליק, וההידור הוא בכך שאינו יוצא בהדלקת חברו, וסובר שהטעם שאין היכר למנין הימים, שכתבו התוספות, הוא משום שבזמנם הדליקו כולם יחד בפתח הבית ולא הניח כל אחד נרותיו במקום מיוחד. ואפשר שפירש כן דעת התוספות משום שהוקשה לו מהו ההידור בכך שידליק האחד נרות כמנין בני הבית דוקא, ועוד אפשר שהיה משמע על כן מדברי

הגמרא, וכמו שפירשנו לעיל בדעת הרמ"א, ולא נראה לו לפרש כמו שפירשנו בדעת הרמב"ם והתוספות. והלכה זו שכתב מהר"א מפראג היא הינה מקורו של הרמ"א במה שכתב. ועוד יש להעיר שלכאורה דבריו מצד עצמם צריכים עיון. שהרי התוספות סוברים, לפחות לדעת האמוראים האחת, שמהדרין מן המהדרין אנר איש וביתו קאי, ועדיפות המהדרין מן המהדרין היא בכך שמספר הנרות מבטא את מספר ימי הנס. וא"כ על כרחין שלדעה זו, זו היתה כל תקנת המהדרין מן המהדרין, וא"כ מה לי שמדליק בפנים, שהרי לדעה זו לא היתה לכאורה כלל תקנת הידור על גבי ההידור. ואפשר שסובר שאה"נ שאין בקיום זה הכרח לדעת התוספות, ואולם אין בזה גריעותא אף לדעתם מכיון שיש היכר עכ"פ למנין הימים, ולכן כשעושה כן נמצא שיוצא ידי כל הדעות.